

عکس: رضا عظیمیان/ایران

امیرحسین زادگان
مدیرمسئول انتشارات ققنوس

شهرام اقبالزاده
نویسنده و مترجم

روان شدن چرخه نشر

در دولت سابق وضعیت صنعت نشر به سمت وسویی رفته بود که چیزی به تعطیلی مؤسسات انتشار کتاب باقی نمانده بود. از همین رومعتقدم که انتخاب آقای روحانی در شرایط مذکور قدری شرایط را بهبود بخشید. با روی کار آمدن دولت یازدهم بسیاری از کتابهایی که بدون هیچ مشکل خاصی اجازه انتشار پیدا نمی کردند دوباره وارد چرخه نشر شدند. جالب اینجاست که برخی از این کتابها، آثاری بودند که در دولت اصلاحات مجوز گرفته و منتشر شده بودند اما وقتی برای باز نشر آنها در دولت سابق به ارشاد مراجعه می شد دیگر خبری از اجازه نشر نبود و همان کتابهایی که قبلاً در بررسیها مجوز گرفته بودند رد می شدند. خوشبختانه هم آقای جنتی که نخستین وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی این دولت به شمار می آید و هم آقای صالحی امیری، هر دو افرادی آگاه و فارغ از نگاههای منفی بی مورد بودند و هستند، البته معاونان آنان هم بر خور دار چنین ویژگیهایی هستند. این در شرایطی است که در هشت سال گذشته، متولیان به وضوح گفته بودند که تنها از کتابهایی حمایت خواهند کرد که مطابق با سلیقه آنان باشند. حتی گاه پای رافتر از این گفته گذاشته و تنها آثار منتشر شده از سوی ناشران دولتی را حمایت می کردند، کتابهایی که چندان بود و نبودشان تأثیری بر جای نمی گذاشت. این در حالی است که دولت آقای روحانی از امکانات مادی آنها برخوردار نیست و اغلب حمایتهایی که انجام داده و می دهد به واسطه شرایط اقتصادی کشور در اندازهای محدود هستند. به هر حال نمی توان منکر این شد که بودجه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی آنقدر محدود است که این حمایتها بیشتر بحث دلگرمی دارد.

تأیید از این متأسفانه نگاه سختگیرانه ای متوجه اهالی کتاب و نشر بود اما هم اکنون فضا بهتر شده، با اهالی نشر برخورد های محترمانه ای می شود و مابعد از مدت ها تجربه ای مشابه دولت اصلاحات را داشتیم. از سوی دیگر تعامل متولیان فرهنگی با اهالی نشر در ارتباط با مسائلی مانند برگزاری نمایشگاه کتاب و ممیزی آثار هم بهتر شده است. نمی دانم شرایط واگذاری بر گزار نمایشگاه کتاب به اهالی نشر به چه صورتی بوده اما گویا تا اندازه بسیاری به تشکل های نشر واگذار شده است. از اقدامات خوب این دوره می توان به انتقال نمایشگاه کتاب تهران به شهر آفتاب اشاره کرد. تا قبل از انجام این انتقال پیش بینی اغلب ما ناشران این بود که با ۳۰ تا ۵۰ درصد کاهش فروش روبه رو شویم اما نه تنها چنین اتفاقی رخ نداد بلکه حتی با افزایش هم روبه رو شدیم. این در شرایطی بود که ضعف های متعددی در راهنمایی مردم برای پیدا کردن غرفه ها و... هم وجود داشت.

البته در همین شرایط و با وجود مشکلات یاد شده استقبال خوبی از نمایشگاه کتاب تهران در شهر آفتاب شد. با وجود این همچنان هم مشکلات بسیاری در عرصه کتاب گریبان فعالان این عرصه را گرفته است. به عنوان نمونه از زمانی که معاونت فرهنگی برای الکترونیکی شدن مراحل بررسی برای اعطای مجوز نشر به کتاب ها تلاش کرده ما ناشران با مشکلات متعددی روبه رو شده ایم. به عنوان مثال اگر کتابی قادر به دریافت مجوز نشر نشود در سایت راهی برای اطلاع از آن وجود ندارد. از سوی دیگر بر اساس گفته متولیان ارشاد قاعده بر این گذاشته شده که سرنوشت کتاب ها تا یک ماه بعد مشخص شود اما همین حالا ما در مؤسسه نشرمان کتابهایی داریم که با گذشت ۶ ماه هنوز نمی دانیم که موفق به نشر آنها خواهیم شد یا نه!

مهم ترین ضعف هم اکنون در کادر اداری اداره کتاب است، اگر تصمیم بر الکترونیکی شدن امور مرتبط با ممیزی گرفته می شود باید نقاط ضعف آن هم مشخص شده و بررسی شود. هنوز در سایت یا اداره کتاب جایی برای پیگیری وجود ندارد ای کاش در خود سایت ایمیلی درج شود که در صورت نیاز به وسیله آن بتوانیم با مدیران رده بالایی اداره کتاب هم صحبت کنیم.

از سوی دیگر حتی برخی کتابهایی که در گذشته مجوز نشر گرفته بودند هم چندین ماه است که منتظر مجوز نشر هستند. البته قبول دارم که دولت دید مثبت داشته و از ابتدا هم تلاش کرده تا فضای نشر قدری بازتر شود اما به هر حال ضعفهایی وجود دارد و باید برای برطرف کردن شان کاری کرد. حداقل انتظار من ناشران متولیان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی این است که خلأهای موجود در مسیر الکترونیکی شدن بررسی کتابها برای اعطای مجوز نشر برطرف شود.

فرهنگ، نیازمند بازنگری دوباره

صحبت درباره وضعیت فرهنگ در سال های اخیر و مقایسه آن با دوره های گذشته را با یک شوخی آغاز می کنم؛ به نظر من آنقدر متولیان فرهنگی طی سال های قبل در زمره شاگرد تئیل ها قرار گرفته بودند که مسئولان فرهنگی این سه - چهار سال با همه کم و کاستی هایشان شاگرد زرنگ به شمار می آیند. از شوخی که بگذریم دولت روحانی در شرایطی زمام امور را به دست گرفت که کشور با شرایط بحرانی روبه رو بود. مدت ها بود که فرهنگ و اهالی اش با محدودیت های بسیاری دست و پنجه نرم می کردند؛ کتاب و صنعت نشر هم از این مسأله جدا نبود.

مشکلات متعدد در تمام بخش های مختلف کشور و فرهنگ منجر به آن شد که روز به روز شمارگان کتابها با کاهش قابل توجهی روبه رو شود. کاهش سرسام آوری که در آن هشت سال سرعتی شگرف به خود گرفت، این در حالی است که در سال های ابتدایی وقوع انقلاب در کشورمان شمارگان کتاب بسیار بالا رفته بود و کتابخوانی هم گسترش قابل توجهی پیدا کرده بود.

البته این اقبال به کتاب و کتابخوانی چندان طولانی مدت ادامه پیدا نکرد و تقریباً می توان گفت در دهه دوم پیروزی انقلاب سیری نزولی پیدا کرد. اما سرعت این کاهش هیچگاه به اندازه هشت ساله که آقای احمدی نژاد به عنوان رئیس جمهور، دولت را در دست داشت افزایش پیدا نکرد.

تصمیم گیری ها و برخورد های اشتباهی که در آن هشت سال اتفاق افتاد نشر و حوزه کتاب را به بدترین شرایط ممکن دچار کرد. از همین روزمانی که بحث انتخاب رئیس جمهوری برای دولت یازدهم مطرح شد از میان نامزدها و شعارهای آنان، حرف های آقای روحانی بهتر بود و اغلب اهالی فرهنگ و هنر به ایشان رأی دادند. اواز استقلال اهالی نشر و حرمت آنان سخنان خوبی به میان آورد، گرچه از حرف تا عمل فاصله بسیاری است. به هر حال شرایط هم به گونه ای نبود که بتوان یک شبه تمام ویرانی های آن چند سال را اصلاح کرد. با این همه باید ببینیم چه میزان از آن وعده ها محقق شدند، زمانی که نخستین وزیر فرهنگ دولت یازدهم سرکار آمد حرف های بسیار صریحی درباره سانسور زد، او گفت که تصمیم به حذف ممیزی گرفته اند اما بعد از مدتی گفت که می خواهیم ممیزی را به خود ناشران بسپاریم. طبیعی است که بیشتر ناشران از این پیشنهاد استقبال نکردند. ناشران که قبول نمی کنند با دست خود کتاب افرادی که در عرصه نشر مشغول فعالیت هستند را سانسور کنند.

از همین رود دوباره شرایط ممیزی به روال قبل بازگشت، البته یکسری از کتابهایی که در دولت سابق مدت ها اسیر پیچ و خم های ممیزی شده بودند اجازه نشر پیدا کردند. کتابهایی که اغلب آنها مشکل خاصی هم نداشتند اما اجازه نشر نداشتند.

با وجود این نمی توان اینگونه تصور کرد که شرایط خیلی بهتر شده و دیگر هیچ مشکلی در عرصه نشر وجود ندارد. کتاب های ادبی، حتی در حوزه کودک و نوجوان با مشکلاتی در ارتباط با کسب مجوز نشر روبه رو هستند. علاوه بر این شرایط اقتصادی نشر هم همچنان با مشکلات متعددی روبه رو است. گرچه تا کید می کنم که این مسأله از همان سال ها شتاب گرفته و به سال های اخیر محدود نمی شود. البته همان گونه که اشاره شد اقدامات خوبی در این دولت انجام شده از جمله مؤسسه خانه کتاب هر از چندی برای اهالی کتاب و پیشگسوتان این عرصه برنامه های بزرگداشتی برگزار می کند که قابل تقدیر است. برای بیمه اهالی کتاب هم اقداماتی انجام شده که البته با موانعی روبه رو است، از جمله اینکه متقاضیان باید حتماً سابقه ۱۰ سال بیمه داشته باشند که این خود مانع بزرگی به شمار می آید. این اقدام چندان فرآگیر نیست و باید موانع آن برداشته شود. امیدواریم اقدامات خوب تنها نمادین نبوده و فرآگیر شوند و بی برنامه گی هایی که تا به امروز طی سال ها شاهد آنها بوده ایم ادامه پیدا نکنند. در عرصه فرهنگ امروز بیش از هر زمان دیگری نیازمند به بازنگری هستیم. باید فراخوانی داده شود تا تمام دوستان اراد و فعالان عرصه کتاب، فارغ از هر گونه نگاه حزبی یا سیاسی گرد هم جمع شده و چاره ای برای مشکلات فعلی ببینند. البته در این بین نباید از نقش پررنگ تشکل های غیردولتی هم غافل شد، به هر حال هیچ کدام از افراد در تنهایی نمی توانند کاری پیش ببرند. کتاب و نشر شرایطی بحرانی دارد و باید فکری به حال آن اندیشید، نهادها و ارگان های دولتی و حکومتی هم باید دست به دست هم بدهند تا به مرور شاهد حل مشکلات این بخش از فرهنگمان باشیم. کتاب و صنعت نشر امروز به عزمی ملی، همگرای و همدلی نیاز دارد.